

**Розширений план лекцій
з дисципліни «Соціальна філософія»**

**Лекційних годин - 54
Викладач – Жарких В.Ю.**

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.
ПРЕДМЕТ ТА ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ**

Тема 1. Соціальна філософія серед інших філософських дисциплін. Предмет соціальної філософії. Соціальна філософія та філософія історії. Соціальна філософія та філософська антропологія. Соціальна філософія і онтологія. Соціальна філософія і гносеологія. Соціальна філософія як методологія соціальних наук. Соціальна філософія і соціологія. Соціальна філософія і психологія. Соціальні науки і гуманітарні науки.

Тема 2. Світоглядна функція соціальної філософії. Соціальне пізнання як частина соціальної практики. Сучасна практична філософія. Поняття соціальної теорії. Соціальна теорія в структурі соціального знання. Соціальні інститути і соціальне знання. Повсякденність і соціальне знання.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.
ТЕОРІЯ ІСТОРИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ КАРЛА МАРКСА**

Тема 3. Методологія соціального пізнання за К. Марксом. Основа інтерпретації суспільства – історичний рух, а не спосіб мислення. Пріоритет політекономічних понять у дослідженні суспільного життя. Діалектичний матеріалізм. Предмет дослідження. Дійсні індивіди, їх діяльність і матеріальні умови їх життя як передумова соціального дослідження. Надіндивідуальний характер суспільних відносин.

Тема 4. Дослідження суспільства як конституйованого внутрішнім протиріччям. Поняття базису і надбудови. Примат матеріального виробництва у суспільному житті. Протиріччя між продуктивними силами і виробничими відносинами. Поняття суспільного способу матеріального виробництва. Суспільні класи і боротьба між ними. Вертикальність відносин між класами. Поляризація суспільства на два і лише два блоки. Ідеологія як самосвідомість класу та хибна свідомість. Специфіка капіталістичного суспільства. Буржуазія як клас, що революціонізує виробничі відносини.

Тема 5. Логіка розвитку суспільства. Два типи суспільного розвитку: античний, феодальний, буржуазний з одного боку та азіатський – з іншого. Окремі економічні закони для кожного способу виробництва, а не загальна економічна теорія. Залежність економічних законів від соціальної структури.

Тема 6. Теорія соціальних революцій. Соціалістична революція як перехід до дійсної історії і гармонійного суспільства. Революція більшості заради більшості. Зникнення класів, політики, держави. Ідеал суспільства. Протиставлення всезагальності і відчуження, держави і громадянського суспільства. Ідеал цілісної людини. Реалізація людської сутності через подолання відчуження. Відчуження й уречевлення. Види відчуження.

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.
ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОГО РЕАЛІЗМУ ЕМІЛІА ДЮРКГЕЙМА**

Тема 7. Функціональний аналіз: відповідність між суспільним інститутом і певною потребою суспільства як цілого. Методологія. Позитивізм. Причинний аналіз: залежність соціального явища від соціального середовища. Специфіка і нередукованість соціальної реальності. Предмет соціології. Соціальні факти як елементи соціальної реальності. Факти колективної свідомості і факти морфологічні як внутрішнє соціальне середовище. Соціологізм. Натуралізм. Суспільство як більш багата змістом щодо індивідів реальність. Вимога пояснення соціального соціальним. Священність і моральна вищість суспільства над індивідами.

Тема 8. Соціальна нерівність як загроза органічної солідарності.

Ненормальні форми розподілу праці. Аномія як суспільний стан, коли відсутня чітка моральна регуляція поведінки індивідів. Неадекватний розподіл праці. Відповідність виконуваних робітниками функцій та їх здатностей і нахилів як умова їх солідарної діяльності. Самогубство як суспільне явище. Соціальне середовище як головна причина самогубства. Егоїстичне, альтруїстичне, аномічне та фаталістичне самогубство.

Тема 9. Соціальна солідарність. Функціональна залежність між силою соціальних зв'язків, характерних для певного виду солідарності та відносною величиною, інтенсивністю, визначеністю колективної свідомості. Право як видимий символ солідарності. Механічна солідарність. Поглинення індивідуальності колективом. Репресивне право. Органічна солідарність. Розподіл праці як основа нового типу солідарності через відчуття залежності індивідів один від одного. Реститутивне право.

Тема 10. Мораль як система об'єктивних правил поведінки. Детермінація моралі стабільною суспільною структурою. Моральна регуляція. Вимога жорсткої ієрархії моральних правил за ступенем їх суспільного значення.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ ФОРМ ГЕОРГА ЗІММЕЛЯ

Тема 11. Методологія соціального пізнання за Г. Зіммеlem. Конститування соціології як методу та значення соціально-філософського обґрунтування соціології. Чисті форми соціалізації – власний предмет соціології. Соціологія як граматики суспільного життя. Триступенева концепція соціального знання: загальна, формальна та філософська соціологія. Критика зведення Дільтеєм суспільного життя до індивідів, їх властивостей і переживань (елімінація предмету соціології). Критика зведення Тьонісом людського життя до суспільної сфери (невиправдане розширення предмету соціології).

Тема 12. Формальна соціологія. Переживання як матерія соціальна. Визначення форми через функцію уніфікації та надання цілісності матеріалу. Тематизація суспільства як міжлюдського, міжіндивідуального явища. Спроби класифікації чистих форм соціалізації. Класифікація Т.Абеля. Класифікація за трьома групами: соціальні процеси, соціальні типи, моделі розвитку. Класифікація за принципом віддаленості від безпосереднього суспільного життя. Ігрові форми. Вільне спілкування як найважливіша ігрова форма.

Тема 13. Філософська соціологія. Філософія як дослідження передумов конкретно-наукового пізнання. Філософія як виповнення фрагментарного змісту позитивного знання у картині світу. Соціологічна теорія пізнання як методологія застосування загальнонаукових методів у соціальних науках. Пов'язаність досліджуваного явища з інтересами дослідника як основа осмислення соціальних явищ. Теорія розуміння як знаряддя рефлексології, що робить проблематичним самоочевидне. Життя як ключова категорія теорії розуміння.

Тема 14. Соціальна філософія. Здатність абстрагування і виникнення інтелекту як результат розширення соціальної групи. Історія суспільства як історія зростаючої інтелектуалізації. Гроші та інтелект як чисті форми, що виключають безпосередність. Пряма пропорційність між зростанням відчуження між індивідами та їх свободою. Проституція як символ міжлюдських відносин у сучасному суспільстві.

Тема 15. Соціальна культура. Об'єктивність як стиль сучасної культури. Критика субстанціалістського розуміння культури.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5.

ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ МАКСА ВЕБЕРА

Тема 16. Методологія соціального пізнання за М. Вебером. Критика психологізму Дільтея. Приєднання до неокантіанського варіанту антинатуралістичного обґрунтування історичної науки Ріккерта. Розрізнення оцінки і віднесення до цінності.

Цінність як установка певної історичної епохи. Ідеальний тип. Ідеальний тип як засіб пізнання інтересів епохи. Генетичний і чистий ідеальний типи.

Тема 17. Проблема розуміння і категорія соціальної дії. Розуміння соціальних явищ як основа для їх пояснення. Поняття соціальної дії. Розрізнення соціальної дії і поведінки на основі суб'єктивної осмисленості дії. Розрізнення соціальної дії та дії на основі орієнтації на іншого. Цілераціональна дія. Класифікація соціальних дій по відношенню до цілераціональної дії. Поняття чекання. Неможливість існування соціального поза індивідами. Поняття цільового союзу, союзу та інституту. Поняття визнання. Критика Дюркгейма у питанні про суб'єкт соціальної дії й про соціальний факт.

Тема 18. Види соціальної дії. Цілераціональна, ціннісно-раціональна, афективна і традиційна дія. Поняття формальної раціональності. Раціоналізація як процес становлення сучасного західного суспільства. Матеріальна і формальна раціональність. Типи панування. Легальний тип панування. Бюрократія як чистий тип легального панування. Традиційний тип панування. Патріархальна і станова структура управління. Харизматичний тип панування. Харизматичний лідер.

Тема 19. Дослідження етики і релігії. Перевага етики відповідальності перед етикою переконання. Пов'язаність свободи людини з раціональністю її дій. Господарча етика світових релігій. Протестантська етика і формування капіталістичної культури. "Останні цінності", що стоять за протиставлення феноменів релігійної свідомості. Вимога мужнього прагнення пізнання істини як основи для етичного вибору.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6.

АМЕРИКАНСЬКІ СОЦІОЛОГІЧНІ ШКОЛИ

Тема 20. Дж. Г. Мід: теорія символічного інтеракціонізму. Поняття міжіндивідуальної взаємодії. Жест як початкова фаза взаємодії. Значення як опосередковуюча ланка між жестом і реакцією на нього. Можливість прийняття ролі іншого. Внутрішній діалог "I" і "me" як двох підсистем соціального Я. Інтерналізована структура групової діяльності як специфічне для даного індивіда засвоєння сукупності установок інших. Неревлексованість автономного "I". Філософія акту. Реальність як серія ситуацій, у яких опиняється індивід. Складові акту: імпульс, перцепція, маніпуляція і консумація. Поняття перспективи. Теперішнє як спосіб існування реальності. Нове як реалізація принципу відносності, як перехід з однієї перспективи в іншу.

Тема 21. Т. Парсонс: теорія соціальних систем

Поняття елементарної дії та системи дії у Т. Парсонса. Складові соціальної дії: діюча особа, нормативна орієнтація, мета, ситуація, інша діюча особа, взаємні орієнтації, цінності. Функціоналістська концепція соціальної дії. Поняття типових змінних. П'ять специфічних виборів діючої особи у ситуації: афективність - афективна нейтральність; орієнтація на себе - орієнтація на групу; універсалізм - партикуляризм; заданість - досягання; специфічність - дифузність. Типові перемінні як засіб поєднання теорії соціальної дії і функціонального підходу.

Теорія функціональних вимог соціальних систем як розвиток концепції соціальної дії. Соціальна система як підсистема більш загальної системи дії. Чотири основні підсистеми дії: поведінковий організм, особистість, соціальна система, культура. Збереження зразка, інтеграція, досягнення мети і адаптації - функціональні вимоги до будь-якої системи дії. Соціальна система як основа людських систем дії, що пов'язує між собою інші підсистеми дії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 7.

МАСА ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ТИП СПІЛЬНОСТІ.

СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ

Тема 22. Пояснення поняття „масовість” у сучасній соціальній філософії. Феномен натовпу та його акумуляція в якості маси-публіки: психосоматична й

метафізична природи спільностей (Г. Лебон). Маси зі спільними ідентифікаторами: публіка та асоціація (Г. Тард). Масові спільності як індикатори архетипічного підсвідомого (З. Фрейд, К.Г. Юнг та ін.).

Тема 23. Тенденції типології мас як специфічних спільностей. Конструкт „соціальний характер” як прояв „радикального гуманізму” Е. Фромма; „бунт мас” та занепад еліт – передвісник „пост-історії” (Х. Ортега-і-Гассет); „одновимірні люди” як технології тотальності споживання (Г. Маркузе).

„Ера груп” як базис становлення громадянського суспільства. Конвенціональна доктрина С.Московічі: підтвердження „закоу більшості”.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 8. СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Тема 24. Поняття та особливості соціально-історичного суб'єкта: від дієвості до інтерактивності. Соціально-історичний суб'єкт як дієвий спосіб осмислення світу та його змін. Заперечення світобудівничої місії суб'єкта як сенсу та призначення людського життя у філософії 20 ст. (психоаналіз, філософія життя, феноменологія, екзистенціалізм).

Атрибути інформаціональної перспективи: аналіз особливостей нової практики масових спільностей; реальна віртуальність „мас” в якості „присутності відсутності” (симулякри за Ж. Бодрійяром). Нові інтерактивні прояви масових спільностей за Г. Рейнгольдом: *Flash- & Smart- Mobs*.

Варіанти „симбіозу” масовості та ідентичностей у світі „мультинаціонального капіталізму”. Способи діяльності постмодерних масових спільностей у мережах та поза ними. Революційний спосіб буття гіпотетичних „*multitude*”: „бунт мас” проти політики

Тема 25. Глобальне-локальне у сучасному світоустрої: виміри, контрверзи, дефініції. «Різома» як метафора соціо-культурного простору постмодерної доби (Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі). Що таке глобалізація? Логіка, виміри, наслідки глобалізації. Капіталістична світова система: І. Валлерстайн та макросоціологічний аналіз постмодерну Г. Дерлугьяна. Парадокси культурної глобалізації. Відповіді на виклики глобалізації – локалізація. Глокалізація: Р. Робертсон. Контури світового суспільства: конкуруючі перспективи (Ф. Фукуяма, С. Гантінгтон, З. Бауман). Концепт «уявлена глобалізація» та його евристичний потенціал для аналізу сучасного стану культури (Н.І. Канкліні).

Тема 26. Постіндустріалістські проекти соціальних передбачень змін у світі: інформаційно-комунікаційні напрями розвитку та трансформацій людства. Біля витоків постіндустріалізму: Д. Белл як перший теоретик. Концепція технотронного суспільства Зб. Бзежінського. Посткапілістичне суспільство за П. Дракером. "Пророцтва" М. Маклюена щодо "мозаїчної культури" та "глобальних селищ". Футурологічний тріадний проект: "Шок майбутнього"- "Третя хвиля"- "Метаморфози влади" Е. Тофлера. Інформаціональна ера, мережеве суспільство економіка та нові ідентичності/ідентифікації за М. Кастельсом.

Тема 27. Мережа ідентифікацій, ідентичність особи та перформативність гендеру за умов «реальної віртуальності»: нова соціальність. Розрізнення та схожість інтерпретацій понять «ідентичність» та «ідентифікація» у сучасній соціальній теорії. Нові концепти ідентичності та ідентифікацій. Соціально-економічні контексти зміни, що корелюють із зміною ідентичності, ідентифікації та само ідентифікації. Структуралістська та постструктуралістська теорія гендеру як перформативної частини конструкту ідентичності. *Матриця*: біофундаменталізм (есенціалізм) *VS* соціальний конструкціонізм. Тілесність як політика та влада: від сексуальності до гендеру й квір-гендеру; перформативність гендеру у соціо-антропологічному вимірі (М. Фуко, Ю. Крістева, Дж. Батлер). Сучасний постнеомарксистський та соціалістичний фемінізм про жіночу ідентичність: шлюб, «жіноча робота» та «жіночий час» (В. Брайсон).